

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Α. Ο ΕΠΙΜΗΘΕΑΣ ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΠΟΙΕΙ ΤΗΝ ΑΠΡΟΝΟΗΣΙΑ ΤΟΥ. Η ΦΥΣΙΚΗ ΕΝΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ «Ἄτε δὴ οὖν ... ὅ,τι χρήσαιτο.»

Γενικό ερμηνευτικό σχόλιο

Ἦδη από την αρχή της (διδασκτικής) ενότητας τονίζεται η **κατάσταση φυσικής αδυναμίας** στην οποία βρέθηκε ο άνθρωπος **λόγω της απρονοησίας του Επιμηθέα**, η οποία ήταν αποτέλεσμα της πνευματικής του κατωτερότητας («οὐ πάνυ τι σοφὸς ὢν ὁ Ἐπιμηθεύς»). Ενώ, λοιπόν, ο Επιμηθέας είχε δώσει με φροντίδα και σοφία όλα τα απαραίτητα εφόδια στα ζώα, στο τέλος της μοιρασίας διαπίστωσε ότι βρισκόταν σε αδιέξοδο («ἤπόρει ὅ,τι χρήσαιτο»), γιατί τα εφόδια εξαντλήθηκαν και ο άνθρωπος έμεινε «ἀκόσμητος».

Η συμβολική/μυθική αυτή αποτίμηση του τρόπου, με τον οποίο ο Επιμηθέας μοίρασε τις φυσικές ιδιότητες στους ζωικούς οργανισμούς, αποκαλύπτει σταδιακά την πρωταγόρεια σκέψη. Η **επιμηθεϊκή φάση**, που αντιστοιχεί στον φυσικό χρόνο του βιολογικού σχηματισμού των ζωικών ειδών, κλείνει με το ανθρώπινο είδος το οποίο εμφανίζεται τελευταίο στη σειρά των ζωικών οργανισμών. Ως τελευταίο μένει «ἀκόσμητον», που σημαίνει ότι έχει τα λιγότερα φυσικά εφόδια για να επιβιώσει ως είδος στη φύση. Συνεπώς, η φυσική κατάσταση του ανθρώπου κατά το στάδιο σχηματισμού των ειδών μπορεί να αποδοθεί με την έννοια της **«ἀπορίας»**, δηλαδή της φυσικής αδυναμίας και συγχρόνως της ανάγκης για εξεύρεση τρόπων και μέσων αντιμετώπισής της (ἤπόρει ὅ,τι χρήσαιτο). Ο άνθρωπος αναγκάζεται να αναζητήσει τον **πόρο**, τη λύση του προβλήματος και την υπέρβαση της δυσκολίας. Αξιοσημείωτη η τριπλή επανάληψη της απορίας στο κείμενο: ἤπόρει, ἀποροῦντι, ἀπορία.

Από την άποψη αυτή ο Πρωταγόρας προβάλλει από την αρχή τη φυσική ένδεια του ανθρώπου, γιατί, **από τη στιγμή που ο άνθρωπος δεν διαθέτει φυσικά εφόδια αυτοσυντήρησης του είδους του, η ύπαρξή του εξαρτάται από τον ίδιο και όχι από τη φύση**. Επίσης, έτσι θα οδηγηθεί λογικά στο διδακτό της αρετής και στη δικαίωση του ρόλου του ως δάσκαλου της ευβουλίας.

«τὸ ἀνθρώπων γένος»

Στον μύθο του Πρωταγόρα χρησιμοποιείται και ο όρος «τὸ ἀνθρώπων γένος» ως έννοια γενική και αναφέρεται στους ανθρώπους συνολικά. Με τη χρήση του συγκεκριμένου όρου προβάλλεται η απροκατάληπτη ενότητα του ανθρώπινου γένους, το οποίο δεν χαρακτηρίζεται από διακρίσεις και ανισότητες που οφείλονται στη φύση. Ο Πρωταγόρας με τη συγκεκριμένη έκφραση φαίνεται ότι υπερασπίζεται την άποψη ότι **οι άνθρωποι είναι φύσει ίσοι, αλλά θέσει άνισοι**, δηλαδή η φύση προίκισε τους ανθρώπους με τα ίδια γνωρίσματα, αλλά η κοινωνική συμβίωση και οργάνωση τελικά τους καθιστά άνισους. Η άποψη αυτή εκφράζει το ίδιο πρωτοποριακό και ιδεολογικά ριζοσπαστικό πνεύμα που χαρακτηρίζει τις θέσεις πολλών σοφιστών για την ενότητα και την ισότητα των ανθρώπων. Ιδιαίτερα οι σοφιστές Αντιφώντας και Αλκιδάμας τάχθηκαν κατά των κοινωνικών και φυλετικών διακρίσεων και ο Ιππίας, ο οποίος αναφέρεται στον *Πρωταγόρα* (κεφ. ΚΔ'), υπέρ της ενότητας των ανθρώπων.

Β. Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΝΕΙ ΟΤΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΧΕΙ ΜΕΙΝΕΙ ΑΝΕΦΟΔΙΑΣΤΟΣ «Ἄποροῦντι δὲ αὐτῷ ... ἕκ γῆς εἰς φῶς.»

Γενικό ερμηνευτικό σχόλιο

Καθώς ο Επιμηθέας βρίσκεται σε αδιέξοδο σχετικά με την κατάσταση του ανθρώπου (ἡπόρει, ἄποροῦντι), ο Προμηθέας αναλαμβάνει να επιθεωρήσει το έργο του αδελφού του. Αντιλαμβάνεται τότε ότι ο άνθρωπος απέμεινε γυμνός και ξυπόλητος και χωρίς στρωσίδια και χωρίς όπλα («γυμνόν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον»), ον χωρίς δυνατότητα αυτό-υπεράσπισης, τη στιγμή μάλιστα που πλησίαζε η καθορισμένη μέρα της εξόδου του προς το φως. Όμως, η έξοδος του ανθρώπου από το εσωτερικό της γης, «ἕκ γῆς», στο φως του ήλιου δεν οφείλεται στις έτοιμες δυνάμεις ύπαρξης που του χάρισε η φύση (Επιμηθέας), όπως έγινε για τα άλλα ζωικά είδη. Για τα ζωικά είδη η ανοδική πορεία από το εσωτερικό της γης στο φως ήταν απλώς μια πορεία προς τη βιολογική ύπαρξη. Αντίθετα, για τον άνθρωπο η πορεία από το εσωτερικό της γης στο φως συνιστά μια **ανοδική πορεία από τις εξαρτήσεις της βιολογικής ύπαρξης στην αυτονομία του νοήμονος όντος**. Αυτό το ποιοτικά διαφορετικό, σε σχέση με τα

ζωικά είδη, πέρασμα του ανθρώπου από τη γη στο φως, από τη βιολογική παρουσία στη νοήμονα και αυτοπροσδιοριζόμενη ύπαρξη, αποδίδεται **συμβολικά** με τη μορφή του **Προμηθέα**.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα (αλλά και τη σύγχρονη φιλοσοφική ανθρωπολογία), ο άνθρωπος ήταν το πιο ελλιπές και το πιο απροστάτευτο από όλα τα έμβια όντα όσον αφορά το βιολογικό εξοπλισμό του, που υποδηλώνεται με το επίθετο «ἀκόσμητον». Η υλική υπόσταση και η βιολογική θωράκιση του ανθρώπου είναι ανίσχυρες στους κινδύνους του περιβάλλοντος, ο οποίος μάλλον βρίσκεται στο έλεος φυσικών δυνάμεων. Ωστόσο, την άποψη ότι ο άνθρωπος είναι το πλέον απροστάτευτο από τα ζώα επικρίνει ο Αριστοτέλης, ο οποίος στο έργο του *Περὶ ζῴων μορίων* (IV, 10) υποστηρίζει ότι η δημιουργία του ανθρώπου ήταν τέλεια και «όσοι λένε ότι είναι ανυπόδητος, γυμνός, χωρίς οπλισμό για να αμυνθεί, λαθεύουν».

«ἡ εἶμαρμένη ἡμέρα»

Η φράση αυτή, όπως και η φράση της προηγούμενης ενότητας «χρόνος εἶμαρμένος», αποτελεί στοιχείο του μύθου που προσδιορίζει χρονικά τα στάδια της εξέλιξης του ανθρώπου. Εκφράζει το πλήρωμα του χρόνου, το πέρασμα από μία εποχή σε άλλη, από μία μορφή ζωής σε άλλη, που δεν είναι ούτε στιγμιαίο ούτε αυτόματο, αλλά υπακούει σε δύναμη αναπότρεπτη, ισχυρότερη και από τους θεούς (ο Όμηρος στην *Ιλιάδα*, Π 441, αναφέρει την *αἴσα* ή *μοῖρα* και ο Αισχύλος στις τραγωδίες του την *Ανάγκη*). Αν αφαιρέσουμε το περίβλημα του μύθου, σημαίνει ότι το πέρασμα σε μια επόμενη φάση εξέλιξης γίνεται κάτω από την πίεση της ανάγκης για επιβίωση ή βελτίωση της ζωής. Ανάλογη είναι η χριστιανική φράση «ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου».

Γ. Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ΚΛΕΒΕΙ ΤΙΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ ΤΗ ΦΩΤΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΗΦΑΙΣΤΟ ΓΙΑ ΧΑΡΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ «Ἄπορία οὔν σχόμενος ... δωρεῖται ἀνθρώπῳ.»

Γενικό ερμηνευτικό σχόλιο

Όταν ο Προμηθέας αντιλήφθηκε το αδιέξοδο στο οποίο κατέληξε το έργο του Επιμηθέα, αποφασίζει να μπει κρυφά στο εργαστήριο της Αθηνάς και του Ηφαίστου

και να κλέψει την «έντεχνον σοφίαν» και τη φωτιά που θα βοηθούσαν τον άνθρωπο στην επιβίωση και εξέλιξή του.

Η μετάβαση του ανθρώπου από την κατάσταση των βιολογικών εξαρτήσεων στην αναζήτηση της αυτονομίας του συμβολίζεται με τον Προμηθέα και τη φιλόδοξη κλοπή των «δώρων» του για τον άνθρωπο από το εργαστήριο της Αθηνάς και του Ηφαίστου. Έτσι η κλοπή δεν κρίνεται ως παράβαση ηθικής φύσεως που δεν έπρεπε να γίνει, αλλά **ως ευρηματική πράξη του Προμηθέα-ανθρώπου που υπαγορεύεται από την ίδια την αρχή της αναπλήρωσης στη φύση**, η οποία κατηύθυνε και τη μοιρασιά του Επιμηθέα. **Τα «δώρα» αναπληρώνουν τη φυσική αδυναμία του ανθρώπου στον κόσμο.** Η κατ' αναγκαιότητα, λοιπόν, παράβαση έχει πρακτικό αντίκρισμα στον άνθρωπο, καθώς η τεχνική και η γνώση της τέχνης της φωτιάς επιτρέπουν στον άνθρωπο να επινοεί τα προς το ζήν και να εφαρμόζει πρακτικά τις επινοήσεις του. Ο άνθρωπος είναι σε θέση με τις δύο αυτές κατακτήσεις να μετασχηματίζει τους σχεδιασμούς και τις επινοήσεις του σε πρακτικό πρόγραμμα ζωής.

Ειδικότερα η κατάκτηση τεχνικής συνδέεται με την ανάπτυξη τεχνικών δεξιοτήτων, την οργάνωση της εργασίας ως κατασκευαστικής διαδικασίας, για παράδειγμα σπιτιών, όπλων, εργαλείων, με την επινοήση συμβολικών συστημάτων επικοινωνίας και αντιμετώπισης καθημερινών αναγκών, πχ. γλώσσα, γραφή, αρίθμηση, με την καλλιέργεια, πχ. γης, και με την αγωγή, καθώς όλα αυτά δεν είναι εξωτερικά προς τη φύση του ανθρώπου, αλλά την επηρεάζουν και οδηγούν τον άνθρωπο σταδιακά σε έλεγχο των παθών και οργάνωση της άμυνάς του προς τους άλλους.

Η μυθική μορφή με την οποία ο Πρωταγόρας ντύνει την άποψή του για τη γένεση του πολιτισμού δεν μας επιτρέπει να πάρουμε κάθε λέξη του τοις μετρητοίς. Πρόκειται βέβαια για **συμβολισμούς** και θα πρέπει να δούμε την επέμβαση του Προμηθέα **ως φάση της εξέλιξης, στην οποία δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την επιβίωση του ανθρώπου και την προσαρμογή του στο φυσικό περιβάλλον, πραγματοποιείται η γένεση των τεχνών και σχηματίζονται οι πρώτες κοινωνίες.** Δεν πρόκειται δηλαδή για γνώσεις χορηγημένες εκ των προτέρων ως ολοκληρωμένο σύνολο, a priori. Στην προηγούμενη φάση του Επιμηθέα συντελείται ο βιολογικός σχηματισμός του ανθρώπου και στη φάση του Προμηθέα εκδηλώνεται ο πνευματικός σχηματισμός

του, ο οποίος τον ορίζει άλλωστε ως είδος. Η ερμηνεία αυτή συμφωνεί με την άποψη των σοφιστών και του Πρωταγόρα ότι όλα είναι προϊόντα της πείρας που συσσωρεύεται με την πάροδο του χρόνου, δηλαδή πρόκειται για επώδυνες, δύσκολες και κοπιαστικές κατακτήσεις του ανθρώπου μέσα στον χρόνο.

Παράλληλα για τα προμηθειικά δώρα υπάρχει και η ερμηνευτική άποψη (κύριος εκφραστής της ο W.K.C. Guthrie, *Οι Σοφιστές*, ΜΙΕΤ 1991, σελ. 90-95) ότι οι τεχνικές γνώσεις δίνονται στον άνθρωπο εκ των προτέρων ως ολοκληρωμένο σύνολο, a priori, και όχι ως θησαύρισμα σταδιακής πείρας μέσα στους αιώνες. Η ερμηνεία αυτή στηρίζεται στο ότι τα δώρα δίνονται πριν ο άνθρωπος βγει στο φως, τη στιγμή της δημιουργίας του, και συνεπώς τα προϋποθέτει για τη δημιουργία πολιτισμού. Ισοδυναμούν με τη δεξιότητα (σύνεσις στον Ευριπίδη) που δωρίζουν οι θεοί στον άνθρωπο σύμφωνα με τον Αισχύλο και τον Ευριπίδη.

[Εν προκειμένω δεν αξιολογούμε τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις του μύθου, απλώς τις παραθέτουμε, επιχειρούμε όμως να κατανοήσουμε τον λόγο του Πρωταγόρα, τον αντίλογο του Σωκράτη και τον φιλοσοφικό προβληματισμό που θέτει ο διάλογος στις εξεταζόμενες ενότητες για το διδακτό ή όχι της πολιτικής αρετής].

Τα δώρα του Προμηθέα στο ανθρώπινο γένος

α) «Έντεχνος σοφία»: το επίθετο «έντεχνος» υποδηλώνει αυτόν που είναι μέσα στα όρια της τέχνης, τον έμπειρο, τον επιδέξιο. Στη φράση «έντεχνος σοφία», η λέξη «σοφία» υποδηλώνει τη σοφία που εμπεριέχει την τέχνη, τη σοφία που συμπορεύεται με την τέχνη, τις τεχνικές γνώσεις. Αρχικά η έννοια της σοφίας έχει κυρίως να κάνει με τη δεξιότητα και την εμπειρία σε κάποια τέχνη, την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική, τη μεταλλουργία, την ιατρική, κ.τ.λ. Ο προσδιορισμός «έντεχνος» επιτρέπει εδώ στον Πρωταγόρα να διευκρινίσει, επομένως, πως αυτού του είδους τη σοφία εννοεί και όχι αυτή που συνδέουμε με τη γνώση των επιστημών και τη φιλοσοφία, δηλαδή τις θεωρητικές γνώσεις.

Ως προς τις καλές τέχνες, η έντεχνη σοφία δεν σχετίζεται με τη σύλληψη της ιδέας ενός καλλιτεχνικού έργου, αλλά με την αναγκαιότητα χρήσης τεχνικών γνώσεων και εργαλείων για τη δημιουργία κάποιων από αυτά (πχ. Αρχιτεκτονική, γλυπτική).

Κατανοούμε, λοιπόν, τον όρο ως **τεχνογνωσία**, η οποία επιτρέπει στον άνθρωπο να προβεί σε επινοήσεις και εφαρμογές σωτήριες για τη ζωή του που προωθούν την εν γένει παρουσία του στον κόσμο. Ειδικότερα, η τεχνογνωσία συνδέεται με τις τεχνικές δεξιότητες και την κατασκευαστική ικανότητα του ανθρώπου. Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος είναι σε θέση να συλλάβει και να οργανώσει τη διαδικασία της εργασίας, η οποία συμπυκνώνει με τον καλύτερο τρόπο το άλμα του πρώην, απλώς «ζωικού οργανισμού» σε ήδη άνθρωπο που αποδεσμεύεται σταδιακά από τις αλυσίδες της βιολογικής νομοτέλειας και προ-νοεί για τις επόμενες στιγμές της ζωής του. Συνδεδεμένη με τη διαδικασία της εργασίας είναι η διαδικασία κατασκευής και επινόησης, καλλιέργειας και αγωγής. Με την κατασκευαστική και επινοητική ικανότητα ο άνθρωπος δίνει υπόσταση στους σχεδιασμούς του και τα ευρήματα του νου του, κατασκευάζοντας σπίτια, σκεύη, εργαλεία, όπλα, αλλά και προβαίνει σε επινοήσεις συμβολικών συστημάτων όπως η γλώσσα, η γραφή, η αρίθμηση, που διευρύνουν τα όρια της ελευθερίας του σε σχέση με τη βιολογική αιτιότητα. Με την καλλιέργεια (γης, γραμμάτων, τεχνών και καλών τεχνών) και την αγωγή διαμορφώνει σκόπιμα τις προϋποθέσεις για παραγωγή έργων και μέσω και για νέες δημιουργίες μέσα από την αξιοποίηση εργαλείων και γνώσεων τεχνικής.

Όμως, η συνολική διαδικασία γίνεται συγχρόνως και τρόπος αγωγής της φύσης του, τρόπος εξέλιξης και διαμόρφωσής του, καθώς περιέρχεται στη θέση να ελέγξει τα πάθη του, να τιθασει το ένστικτο και να οργανώσει τις άμυνες του εαυτού του στον αγώνα επιβίωσης.

β) «ἔμπυρος τέχνη»: Η φωτιά, η πρώτη μεγάλη πηγή ενέργειας που έμαθε να μεταχειρίζεται ο άνθρωπος, εύλογα τοποθετείται στη βάση όλων των έως τότε τεχνολογικών κατακτήσεων. Ως πηγή ενέργειας υπήρξε αναγκαία συνθήκη για να οδηγηθεί ο άνθρωπος στα υψηλά τεχνικά επιτεύγματα και να αντισταθμίσει με αυτά τη φυσική αδυναμία του. Η «ἔμπυρος τέχνη» εκφράζει την εφαρμοσμένη, την κατασκευαστική εκδήλωση της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η «ἔμπυρος τέχνη» είναι η πρακτική εφαρμογή των τεχνικών γνώσεων κυρίως με τη χρήση της φωτιάς, καθώς είναι γνωστό ότι πολλά υλικά, όπως τα μέταλλα, μπορούν να γίνουν αντικείμενο κατεργασίας με τη χρήση της φωτιάς. Ο Πρωταγόρας, λοιπόν, πρέπει να είχε στο μυαλό του αυτό που σήμερα ονομάζουμε **τεχνολογία**, τηρουμένων των αναλογιών. Εννοούμε, βέβαια, μια τεχνολογία προσαρμοσμένη στα μέσα και τις

δυνατότητες της εποχής.

Με την κλοπή της φωτιάς, που συμβολίζει επιπλέον τη δημιουργικότητα, τη ζωτικότητα και τη φαντασία, αφηφώντας τις άλογες και αυθαίρετες αποφάσεις του Δία, ο Προμηθέας εκφράζει και ενισχύει την ορθολογική πίστη ότι **ο άνθρωπος μπορεί με τη γνώση και την πράξη να κυριαρχήσει πάνω στη φύση, να την αλλάξει και να καλυτερέψει τη ζωή του.**

Δ. ΑΠΡΟΣΙΤΗ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ «Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ... φοβεραὶ ἦσαν-»

Γενικό ερμηνευτικό σχόλιο

Τα δώρα του Προμηθέα συνετέλεσαν στο να αποκτήσει ο άνθρωπος «τὴν περὶ τὸν βίον σοφίαν», χρήσιμες δηλαδή γνώσεις, προκειμένου να αντισταθμίσει τις ελλείψεις των εφοδίων που είχαν δοθεί στα υπόλοιπα ἔμβια ὄντα. Ο Πρωταγόρας όμως θεωρεί σκόπιμο να αναφέρει στο σημείο αυτό της αφήγησης ότι ο Προμηθέας δεν μπόρεσε να δώσει στους ανθρώπους την πολιτική τέχνη, το υψηλότερο και καλύτερο δώρο, φυλαγμένο από τον ίδιο τον Δία, αλλά με την πράξη κλοπῆς περιορίστηκε στο δώρο της τεχνογνωσίας, ευεργετικό βέβαια, αλλά κατώτερο. Γίνεται σαφές ότι η πολιτική τέχνη είναι ανώτερη κατάκτηση, η οποία στον μύθο χαρακτηρίζει την κοινότητα των θεών και όχι των ανθρώπων, και αποτελεί στοιχείο εξουσίας του Δία απέναντι στους άλλους θεούς και τον κόσμο. Η παρουσιάσή τους ως δώρων των θεών και όχι ως ανακαλύψεων του ανθρώπου μπορεί να θεωρηθεί και ως ένδειξη σεβασμού προς αυτούς και προσπάθεια αποφυγῆς ὑβρῆς εκ μέρους των ανθρώπων.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι η άποψη που συνάγεται από τον μύθο και αποδίδεται στον Πρωταγόρα ότι στην προϊστορία του ανθρώπινου γένους προηγήθηκε η κατάκτηση τεχνικής πρόσφορης για τον βιοπορισμό του και ακολούθησε η κατάκτηση της πολιτικής τέχνης. Άρα η κατάκτηση της τεχνικής από τον άνθρωπο, που χαρακτηρίζεται σαν τιτανική πράξη κλοπῆς, συνέβη σε μια πρώιμη φάση, προκοινωνική και δείχνει τις τότε δυνατότητες του ανθρώπινου πνεύματος. Αντίθετα, η πολιτική ήταν ακόμη απρόσιτη σχεδόν στο ανθρώπινο πνεύμα και

κατακτήθηκε σε υστερότερη στιγμή της ιστορίας του ανθρώπου και αφού είχαν διαμορφωθεί οι κατάλληλες συνθήκες.

«Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦσαν»

Οι φύλακες του Δία ήταν η Βία και το Κράτος, που αναφέρονται τόσο στη *Θεογονία* του Ησιόδου όσο και στον *Προμηθέα Δεσμώτη* του Αισχύλου. Πρόκειται για τα όργανα εξουσίας του Δία. Στον μύθο του Πρωταγόρα συμβολίζουν τη δυσκολία και τις επίπονες προσπάθειες του ανθρώπινου γένους να αποκτήσει την πολιτική τέχνη, τις γνώσεις δηλαδή για την οργάνωση κοινωνιών και για την ανάπτυξη πνευματικού πολιτισμού. Έμμεσα προβάλλει την αξία και τη σημασία της τέχνης που υπόσχεται ότι διδάσκει στους νέους της Αθήνας.

E. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΜΗΘΕΑ «εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ... δίκη μετῆλθεν.»

Γενικό ερμηνευτικό σχόλιο

Στην εξέλιξη του μύθου και στο εδάφιο «Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ... ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίνεταί» παρατηρούμε την επιμονή του αφηγητή στη σημασία των «δῶρων» («περὶ τὸν βίον σοφίαν ... εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου»). Η δυναμική της ιστορίας είναι φανερή: πιο πάνω από την τεχνική είναι η πολιτική, αλλά όχι ακόμη για τον άνθρωπο. Προηγείται η επίλυση ζωτικών αιτημάτων των υλικών συνθηκών ύπαρξης του ανθρώπου, η οποία στη συνέχεια του επιτρέπει να σκεφτεί για τα επιτεύγματά του, την κυριαρχία του στη φύση και την προαγωγή των συνθηκών ζωής του. Κάθε στάδιο προετοιμάζεται από το προηγούμενο και προετοιμάζει το επόμενο σε μια δυναμική πορεία, όπου η κάθε κατάκτηση γίνεται βάση για την επόμενη με πολύ κόπο και με μεγάλο τίμημα κάποιες φορές, οπωσδήποτε καθόλου ανώδυνα. Κάθε επίτευγμα απαιτεί ανυπολόγιστες θυσίες σε μια πορεία συνεχούς αναζήτησης του καλύτερου. Και αυτή τη διπλή διάσταση της επιτυχίας και του τιμήματός της υπενθυμίζει η λιτή αναφορά στην τιμωρία του Προμηθέα. Το επίτευγμα για να έχει αξία και διάρκεια προϋποθέτει αυταπάρνηση και ανιδιοτέλεια και αυτό το υπαινίσσεται η φράση του Πρωταγόρα στην οποία φαίνεται ότι ο θεός που λυπήθηκε τους ανθρώπους και έκλεψε τη φωτιά, τιμωρήθηκε για την πράξη του.

«εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ Ἥφαιστου οἶκημα τὸ κοινὸν»

Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ἥφαιστος και η Αθηνά συνδέονταν πολύ στενά μεταξύ τους. Μάλιστα, σε πολλά μέρη της αρχαίας Ελλάδας οι δύο θεοί λατρεύονταν μαζί σε κοινές γιορτές, όπως αυτές των Απατουρίων και Χαλκείων, ενώ υπήρχαν και κοινά ιερά που αφιερώνονταν σε αυτούς, όπως αυτό στην Αγορά της αρχαίας Αθήνας. Ειδικότερα, η Αθηνά γεννήθηκε από το κεφάλι του Δία, ήταν η θεά της σοφίας και των τεχνών και αντιπροσώπευε τη γνώση. Ο Ἥφαιστος ήταν γιος του Δία και της Ἥρας, λατρευόταν ως θεός της φωτιάς και αντιπροσώπευε τις πρακτικές γνώσεις. Επιπλέον, η Αθηνά ήταν παιδαγωγός του γιου του Ηφαίστου, του Εριχθονίου.

Η αναφορά του Πρωταγόρα στην Αθηνά και τον Ἥφαιστο και στο εργαστήρι τους συνιστά και έναν σαφή υπαινιγμό οργάνωσης της θεϊκής κοινότητας στη βάση ενός «καταμερισμού των εργασιών», όπου ο Δίας κατέχει την ύψιστη πολιτική τέχνη, ενώ η Αθηνά και ο Ἥφαιστος καταγίνονται με τέχνες συνδεδεμένες με την αντιμετώπιση των καθημερινών αναγκών επιβίωσης, την πρακτική επινοητικότητα και την κατασκευαστική ικανότητα.

Η τιμωρία του Προμηθέα «Προμηθέα δὲ ... κλοπῆς δίκη μετῆλθεν»

α. Ο Προμηθέας τιμωρήθηκε σκληρά για την πράξη κλοπής που έκανε από αγάπη προς το ανθρώπινο γένος. Στο κείμενο αναφέρεται πολύ λιτά ότι ο Προμηθέας δικάστηκε για κλοπή εξαιτίας της απρονοησίας του αδερφού του, του Επιμηθέα. Ο Πρωταγόρας συνδέει την αφήγησή του με τη γνωστή μυθική αφήγηση για την τιμωρία του Προμηθέα, την οποία παραλείπει ως γνωστή «ἤπερ λέγεται». Βέβαια, άλλες πηγές αναφέρουν ότι ο Δίας, οργισμένος από την πράξη του, του επέβαλε μια σκληρότατη τιμωρία: τον έδεσε με αλυσίδες σε έναν βράχο του Καυκάσου και έστειλε έναν γυπαετό να του κατασπαράζει το συκώτι, το οποίο ξαναγινόταν τη νύχτα. Από το μαρτύριο αυτό, που επαναλαμβανόταν καθημερινά, τον απάλλαξε ο Ηρακλής σκοτώνοντας το σαρκοβόρο πουλί.

β. Σύμφωνα με το σχόλιο του σχολικού βιβλίου, η λέξη «δίκη» μπορεί να χρησιμοποιηθεί με τις εξής σημασίες:

- το ορθό, το δίκαιο, η συνήθεια που πηγάζει από την ορθή χρήση των πραγμάτων, το έθιμο,
- η καλή συνήθεια, η τάξη, η αρμονία, το δίκαιο,
- η κρίση, η γνώμη, η απόφαση,
- κάθε ενέργεια που αποσκοπεί στη διατήρηση και απονομή του νόμου,
- η δικαστική διαδικασία, η εκδίκαση μιας απόφασης και
- η δικαστική απόφαση, η τιμωρία, το πρόστιμο.

ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ (στις Δ.Ε. 4 και 5)

Αισθητικά ο μύθος του Πρωταγόρα παρουσιάζει συνδυασμό στοιχείων λαϊκού ύφους και περίτεχνης συσσώρευσης ποιητικών εκφράσεων και σχημάτων λόγου.

- Στοιχεία λαϊκού ύφους στην 4^η και 5^η ενότητα:
 - Η φράση: « Ἦν γάρ ποτε χρόνος»
 - Απλή σύνταξη:
 - μικροπερίοδος λόγος
 - παρατακτική σύνδεση
 - επαναλήψεις (κυρίως ρημάτων: «νέμω», «μηχανῶμαι», «προσάπτω», «ἀπορῶ», «δίδωμι»)
 - συχνή χρήση του «οὔν» και του «ἐπειδὴ»
- Παραδείγματα ποιητικών εκφράσεων: χρόνος ἦλθεν, γῆς ἔνδον, ἄοπλον φύσιν, σμικρότητι ἤμπισχεν, πτηνὸν φυγὴν, τῷδε αὐτῷ (αντί

αὐτῷ τούτῳ), αἰστωθείη, ἀλληλοφθοριῶν, διαφυγὰς ἐπήρκεσε κ.ά.

- Σχήματα λόγου:

Σχήμα χιασμού/χιαστό:

«ἐκ γῆς καὶ πυρὸς ... ὅσα πυρὶ καὶ γῆ»

Ρητορικά σχήματα (διαιρέσεις): «ἱκανοῖς μὲν ἀμῦναι χειμῶνα, δυνατοῖς δὲ καὶ καύματα»

Σχήμα μείωσης και λιτότητας: «οὐ πάνυ τι» ἀντί «ἐλάχιστα»: τονίζει την απρονοησία του Επιμηθέα ως αποτέλεσμα της πνευματικής του κατωτερότητας.

Αντιθέσεις:

«... τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα, τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνόν τε ...»: τονίζεται η διαφορά του ανθρώπου ἀπὸ τα ἄλλα ζῶα ὅσον ἀφορὰ την κατανομή εφοδίων

«... ἐκ γῆς εἰς φῶς»: η ἀντίθεση τονίζει την ἐξοδο ἀπὸ το σκοτάδι της ἀφάνειας και της ἀνυπαρξίας στο φως της ὑπαρξης, ἀλλὰ και την ἀνοδική πορεία ἀπὸ τον σκοτεινὸ κόσμο των βιολογικῶν ἐξαρτήσεων στο φως της γνώσης που κατακτὰ σταδιακά και με ἀγῶνες το νοήμον ον.

Πολυσύνδετο σχήμα:

«... γυμνόν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον»: τονίζονται οι ἐλλείψεις του ἀνθρώπου σε σχέση με τα ἄλλα ἔμβια ὄντα

Βραχυλογία:

«ἦν γὰρ παρὰ τῷ Διὶ» ἀντί «ἢ γὰρ πολιτικὴ τέχνη ἦν παρὰ τῷ Διὶ»

Αὐτὸς ο τρόπος γραφῆς ἀπὸ τη μία ἀκολουθεῖ το περίτεχνο ὕφος των σοφιστῶν και ἀπὸ την ἄλλη την ἀφέλεια και φυσικότητα του λαϊκοῦ τρόπου ἐκφρασης που ταιριάζει στην ἀφήγηση του μύθου.

